

Könyv: Látogatók, szabadítók (Martin Buber: Angyal-, szellem- és démontörténetek)

Kis könyv. Tartalma, a legszükségesebb jegyzeteken kívül, kilenc grafika és hat nem túl hosszú, nem túl bonyolult látszó történet. A látszat persze csal, mivel Buber novellisztikus példázatai a figyelmes olvasónak jócskán feladják a leckét. Gyanútlan fejjel azt hihetné az ember, hogy ennyi és ilyen szöveget akár a metrón is lehetne olvasni, ám erről a leghatározottabban lebeszelnék mindenkit. Nem mintha a metrón nem lehetne megérteni a történetek lényegét, inkább az ellenkezőjéről van szó: lent, a föld alatt, lélektelen száguldás közepette, elzárkózó arcok (Buberrel szólva, megannyi "Az", németül: Es) közé zsúfolva az olvasó hirtelen túl közel kerülhet Buber vergődő hőseihez, emberi és emberfeletti lényekhez egyaránt, és nem biztos, hogy elég erős lesz hordozni a rászakadó felismerés terhét.

Martin Bubert a zsidó és a német kultúra találkozásának egyik utolsó nagy személyiségeként szokás emlegetni, valamint azt is gyakran mondják róla, hogy sokoldalú ember volt: mindenekelőtt filozófus és vallástörténész, ám elbeszélőként is jelentőset alkotott, továbbá műfordítói teljesítménye is kimagasló: Franz Rosenzweiggel együtt átültette németre az "szövetség könyveit, ez a rendkívül radikális munka pedig a Biblia-értelmezésben is új fejezetet nyitott. S akkor még nem beszéltem politikai szerepléséről: fiatal korában, a századfordulón a cionizmus alapítója, de mivel a napi politikai célkitűzéseknél fontosabb volt számára a kulturális misszió (értve ezen egyrészt a zsidóságon belül az "alkotó erő" feltámasztását, vagyis a közvetlen vallásos érzés életre keltését a merev vallási törvényekkel szemben, másrészt a zsidó kultúra megismertetését a nem zsidókkal), viszonylag hamar eltávolodott a mozgalomtól. Élete utolsó évtizedei során immár Palesztinában (ahová szinte az utolsó pillanatban, 1938-ban vándorolt ki Németországból), majd Izrael polgáraként a zsidók és az arabok megbékélése mellett emelt szót. Nemzedéktársai voltak Thomas Mann, Joyce, Musil, Kafka, Rilke, honi tájainkon Ady, Móricz, Krúdy, s hogy néhány tudóst is említsek: Jászi Oszkár, Polányi Károly, Ferenczy Sándor és Horváth János. Hosszú élet adatott neki, összes imént említett nemzedéktársát túlélte, 1878-ban született, 1965-ben halt meg.

Buber sokoldalúsága nem szétaprózódást jelentett, hanem koncentrációt, lényegében

mindig ugyanazt csinálta

- a zsidóság szubverzív hagyományait tárta fel és töltötte meg új tartalommal. Tulajdonképpen archaikus jelenség, a bibliai próféták késői leszármazottja, aki azonban a zsidó modernizmus utópiáját vázolja fel, ugyanakkor igen határozottan szakított a zsidóság történeti folyamatosságával, a "hivatalos" zsidósággal, a rabbinizmussal. Helyette a zsidóságnak egy félreszorított, népi (akár azt is írhatnám: underground) vonulatát fedezte fel, a haszidizmust.

Hogy mi is a haszidizmus, azt nehéz volna egy rövid recenzióban kifejteni. Ezúttal elég annyi, hogy olyan performer jellegű, misztikus irányzat, amely (kicsit a zen-buddhizmushoz hasonlóan) a megvilágosodást, az útkeresést, a felismerést, egyszóval az egyéni tapasztalatot helyezi (vagy inkább csak helyezte) a vallási élet középpontjába. A XVIII. században terjedt el azon a tájon, amely Buber szellemi szülőföldje volt (amúgy Bécsben látta meg a napvilágot), Lublin környékén és Podóliában, de átterjedt Magyarország északkeleti részére is. Ezekén a vidékeken ma már nem élnek haszidok, továbbá ortodox és felvilágosult zsidók sem. A haszid bölcsekről és szent bolondokról szól Buber főműve, a *Haszid történetek* (magyarul ugyancsak az Atlantisz adta ki), s tulajdonképpen róluk szólnak az *Angyal-, szellem- és démontörténetek* is, amelyek azonban hatványozottan apokrif, már-már népmesei jellegük miatt nem illettek bele a nagy műbe.

A könyvecskében olvasható hat történetet példázatnak neveztem. Most hozzáteszem, hogy a példázatosság nem egyforma intenzitással van jelen bennük. A jó szándékú, ám balga angyalról szóló első történet, amelynek keresztény változata a "Krisztus és Szent Péter"-féle népmese, maga a megtestesült példázat. Ellenben a harmadik elbeszélés (ötvös, aki démonnőt rejteget háza pincéjében) klasszikus kísértettörténet. Az elzárt ládáról szóló második történet a Gesta Romanorum legendáival áll rokonságban (egyébként is Rómában játszódik), ám olvasható a zsidó felvilágosodás, a haszkala keserű bírálataként is. A gyermektelen férfi története a középkori látomásirodalmat idézi fel, az élőhalottról szóló történet szabályos monda, a két diák története pszichologizáló, modern novella, Kafka és Meyrink padszomszédságában íródott. Amilyen kicsiny a könyv, annyira sokszínű.

Mégis egységes kompozíciót alkot a hat történet, egységesítő erőként hat a haszidizmus elmélyedésre készítető fantasztikuma, valamint Buber monumentális egyénisége is, amely minden írásra rányomja bélyegét. A történeteket Buber fiatalkorában találta (meg és ki), de a könyv első kiadása jóval később, már a náci hatalomátvétel után jelent meg, a szorongattatás, a német-zsidó szellemi együttélés kudarca is ott visszhangzik a végleges szövegváltozatban.

A magyar kiadás kilenc grafikát tartalmaz, Paul Klee munkáit. Klee is egyike volt Buber nagy nemzedéktársainak, ám harmincas évek végi angyalrajzainak, ha szigorúan vesszük, nincs közük sem Buber történeteihöz, sem a haszidizmushoz. Klee angyalai inkább Rilke érett költészetéhez, a *Duinói elégiákhoz* és környékükhöz kapcsolódnak, Buberhez még inkább Chagall vagy Soutine képi gondolkodásmódja áll közel. És mégis: figyelembe véve hatvan-hetven év távlatát plusz történelmi tapasztalatait, Klee rajzai telitalálatként hatnak a kötetben. Azt mutatják, csak más nézőpontból, amiről Buber is beszél: a kitaszítottság és a megváltatlanság fájdalmát.

Klee rajzait Miklós Tamás társította Buber történeteihöz: ő a kötet fordítója, egyszersmind kiadója is. Tekinthejtük a könyvecskét egyfajta kiadói vallomásnak. Nem egy olyan kiadóvezetőt vagy lektort ismerek, aki sok gondja-baja közepette pihenésképpen, ha elszabadulhat, leül az íróasztalhoz fordítani. Az így létrejött magyar szövegekben rendszerint (ezúttal is) érződik a szeretettel végzett fordítói munka. Lám csak, az Atlantisz Könyvkiadó sok nagy, komoly tudományos mű megjelentetése mellett pihent is egy kicsit.

Márton László

(A szerző író és műfordító)

Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2002, 80 oldal, 1695 Ft